

Németh Alma: Nagypapám*

Amikor azon kezdtem gondolkodni, hogy miről írjak a pályázatomban, sokan ajánlották, hogy valamilyen épületről vagy szoborról, de ezek nem keltették fel az érdeklődésemet. Akkor jutott eszembe, hogy nagypapám mindig szokott mesélni az életéről, ami nagyon érdekes, és így én is többet megtudhatok a származásomról. Ezért döntöttem úgy, hogy leírom élete történetét.

Nagypapám – Göttl András – 1928. november 28-án Györsövényházon született. Földműves családban nőtt fel. Nagypapám elsőszülöttként otthon jött a világra. Öt testvére van – két fiú, három lány. Az első napokban csak sírt, csak sírt, azt hitték, meg fog halni. Már jöttek virasztani az asszonyok mikor nagynénje rájött, hogy csak éhes, mivel édesanyjának – Burkus Máriának – kevés volt az anyateje. Átmentek a patikába gyermektápszerért, és miután megetették, rögtön csönd lett. Attól kezdve így táplálták.

Jó szívvel emlékszik vissza nagypapám gyermekkorára. Öt-hatéves korában libákat őrzött a többi gyerekkel, majd idősebb korukban, nyolc-tízévesként marhákat őriztek.

Még tiszta volt a Keszeg-ér

Nyáron a Keszeg-érben fürdött és horgászott pajtásaival. Akkoriban horgászbotról még álmodni sem mertek, de leleményességüknek köszönhetően maguk rakták össze. Mogyoróbokorról levágtak egy hosszú botot, amire zsineget kötöttek, és erre erősítették a horgászoktól kapott horgot. Ha nem tudtak tőlük szerezni, akkor egy vékony drótot hurokszerűre formáltak és ezt tették a zsineg végére. Abban az időben még annyira tiszta volt a Keszeg-ér vize, hogy a hínár között lehetett látni a folyó alját. Az álló csukára ráhúzták óvatosan a hurkot, mikor a csuka közepéhez értek, egy gyors mozdulattal kirántották, mialatt a hurok összeszorult a halon. Egy alkalommal kettő csuka repült ki a vízből, mivel épp abban a pillanatban kapta be a kis hal farokrészét egy nagyobb. Először nem tudták, hogy mi az, de mikor jobban szemügyre vették Pityu barátjával – aki még máig is nagy horgász –, akkor vették észre, hogy az is egy csuka, sőt még a kifogottnál is nagyobb. Ezt a kis történetet még máig is felelegetik egymást közt, mikor összefutnak.

Június végén tartottak a gazdák egy próbaaratást, majd utána kezdődött a falujukban a búcsú. Ezt nagy sütések és főzések előzték meg. Ilyenkor eljöttek a vidéki rokonok, ismerősök egy-két napra. A csanaki rokonok lovas hintóval érkeztek. Ott-tartózkodásuk alatt kibeszélgették és kipihenték magukat. A gyerekek körhintáztak, amit a fiúk hajtottak. Mézeskalácsot vettek a fiúk a lányoknak. A vendéglő előtt zenesátor állt, ahol az esti táncot tartották. Elmentek a vendégek és elkezdődött az év legnehezebb munkája, az aratás. Nagyobb gazdáknál – mint nagypapáméknál – aratóbrigád dolgozott. A nagypapámnak is kijutott ilyenkor a munka, ő vitte az ebédet és a vacsorát az aratóknak.

Holtágban áztatták a kendert

A parasztek többféle növényt termeltek földjeiken (cukorrépat, cikóriát, kukoricát, napraforgót, repcét és kendert is). A learatott kendert berakták a Rábca egyik holtágába áztatni, néhány hétre rá kivették a vízből, és csapkodva kimosták, majd megszáritották. Otthon a kendert megtilolták (azaz megtörték) és kitisztították. Nagypapám nagymamája a kendert rokkán fonallá sodorta, amit aztán bevittek Györbe takácshoz, aki kendervásznat szőtt belőle. A kendervászon egy részét hazavitték, másik részét pedig lenvászonra cserélték. A szürke kendervásznat a gyerekek fehérítették ki. Kiterítették a kertbe, és azt vízzel öntözték. A víz és a nap hatására egy-két hét múlva szépen kifehéredett. Ebből a fehér kendervászonból az asszonyok gatyát, lepedőket, abroszt és kenyérruhát varrtak.

Ősszel, amikor érett a kukorica, az állatok delelésekor kértek a szomszéd földjéről kukoricát. Nyársra húzták és állandó forgatás közben a parázs fölött megsütötték, majd nagy élvezettel fogyasztották.

Akkoriban a játékokat ők maguk vagy nagyapjuk segítségével készítették el. Kisgyerekként csigát hajtottak ostorkával és versenyeztek, hogy ki tudja gyorsabban és tovább pörgetni. Később gumi nélküli biciklikerekkel futottak vagy kis bottal görgették és így minél előbb be kellett érniük a célba. Ez úri játéknak számított, mert kevés volt még a kerékpár, de mégis mindig be tudták szerezni és egymásnak is sokszor kölcsön adták, de így is volt, akinek csak az eketaliga sínje jutott. „Pénzezés” is játszottak. Húztak a földön egy csíkot és az nyert, aki a legközelebb dobta a 2 fillért hozzá. Ez egy menetnek számított és ez addig tartott, míg volt pénzüik dobálni. Például ha háromszor 2 fillérjük volt, akkor háromszor dobhattak. Aki nyert, kapott valami kis apróságot (almát, diót), majd széosztotta a pénzt, és újra kezdték a játékot. De mikor megszólalt hétkor a harang, futottak haza vacsorázni. Evés előtt elmondta az egész család az imát, majd elfogyasztották a vacsorát.

Télen pedig szánkóztak és a jégen csúszkáltak. Ebből versenyt is rendeztek, hogy ki tud minél távolabb csúszni. Minden családban szokás volt a gyermekszánkó. Nagypapámnak a nagypapája készítette a szánkóját.

Nagypapámat, még kisebb korában, egy húsvét reggelen kivitte a nagypapája egy hanyos részre, és ott szórakozásból a festett tojásokat dobálták. Nagypapám legnagyobb csodálkozására egy tojás sem tört össze, mivel sűrű gypszyenyegre esett, és mint a gumin, úgy ugrált rajta. Ez a játék annyira tetszett neki, hogy ettől fogva többször is kijártak húsvét hétfőnként tojást dobálni.

A nyári hónapban selyemhernyót tenyésztett. A padlásukra egy használt lepedőt terített, arra helyezte az eleinte 2 milliméteres selyemhernyókat, amelyek rövid idő alatt 6 centiméteresre nőttek. Ehhez az is kellett, hogy mindennap a faluvégi szedresből másfél zsáknyi frissen szedett levéllel etette őket. Amikor begubóztak, kerékpáron bevitte Győrbe, és eladta a selyemgyári átvevőtelepen.

Abban az időben, nyáron a gyerekek csak egy kis klottnadrágban jártak; ez fekete színű, vékony anyagból készült, ebben is fürödtek, és nem hordtak hozzá felsőrészt sem. Volt ünneplő ruhájuk, amiben misére jártak – ez szövetből készült –, és külön téli ruhájuk. Általában nagyon rövid hajuk volt. A lányok csak szoknyát hordtak és fonott hajjal jártak.

Tanulmányait hatévesen kezdte el Györsövényházán. Ott négy évig járt az elemibe. Két évfolyam ugyanabban a tanteremben tanult, mert még így is csak körülbelül húszan voltak. Minden reggel imával kezdték a napot, majd utána az egész osztály felmondta az egyszeregyet. Ha rosszak voltak, kukoricára térdeltették őket, de nagypapámék óvatosan, hogy a tanító ne vegye észre, eltolták térdük alól a magokat, hogy ne fájjon nekik.

Mivel Györsövényház sváb község volt, ezért a magyar mellett németül is tanultak. Délelőtt magyarul folyt a tanítás, délután viszont németül. A vasárnapi szentbeszédet egy hónapban háromszor németül, és egyszer magyarul tartották.

Tízévesen polgári iskolába

Tízéves kora után nagypapámat győri polgári iskolába írátták, mivel családi hagyomány szerint tanítónak szánták. De ő már akkor fogtechnikus szeretett volna lenni. A négy polgári alatt nagybátyjánál lakott Szabadhegyen, ahonnan gyalog járt iskolába.

Nagyon szerette a fizikát és a kémiát, ezért időtöltésként a barátjával, aki villanyszerelő is lett, detektoros rádiót készítettek. Leírás szerint dolgoztak, és nagy örömkre pár nap múlva már meg is szólalt.

A könyvolvasásnak is sok időt szentelt, így mikor a Baross úti könyvkölcsönzőbe bement, már rögtön ment hozzá a boltos néni, hogy melyik könyvet ajánlja neki olvasásra. Majdhogynem az összes ifjúsági könyvet át is lapozta.

1943-ban fogtechnikusnak jelentkezett egy magán fogtechnikusnál. Akkor már Sövényháza-ról járt be mindennap Győrbe. Ha jó idő volt elkerékpározott a lébényi állomásig, télen pedig lóháton ment. A lovát szülei ismerősénél bekötötte az istállóba, míg vissza nem érkezett. Olyan is megesett, mikor akkora hó volt, hogy nem lehetett az út menti árkot látni, ezért csak a lóban bízhatott nagypapám, és szerencséjére a ló hazatalált.

Ha huzamosabb ideig volt rossz idő, akkor ismerősöknél bérelt lakást Győrben. Nem pénzben fizette a bérleti díjat, hanem édesapja, Göttl Márton vitte mindig a húst és a többi élelmiszert. Egy alkalommal, mikor a kialakult élelmiszert kellett hoznia édesapjának, olyan magas hó volt és mellette még erősen is havazott, hogy a házi néni azt mondta: „Ilyen cudar időben a kutyát sem verik ki a házból, nem hogy édesapád bejönne.” Abban a pillanatban csengettek, és ott állt az ajtóban a járandósággal.

Karácsonykor mendikáltak

Györsövényháza-n karácsonykor az éjféli mise előtt a fiatalok – a fiúk a lányokkal együtt – elmentek „mendikálni” – egy ilyen alkalomkor ismerkedett meg nagypapám nagymamával –, ahol az idősebb rokonoknak karácsonyi szent énekeket énekeltek az udvaron. Ezek után behívták őket, kellemes ünnepeket kívántak a ház lakóinak, ők pedig megkínálták őket almával, mandulával és különböző süteménnyel. A mise után mindenki hazament, és családi körben megették a finom kocsonyát.

1944-ben nagypapám elment fogtechnikus főnökével a mai Szlovákiába, Vágfarkasdra, mert főnökét a barátai oda hívták dolgozni, és ő magával vitte nagypapámat mint segédet. Nagypapám szokásához híven sokat fürdött és horgászott a Vág folyóban. Kerékpárral bejárta a környéket és így került az onnan nem mesze levő Érsekújvárra. Az akkoriban még magyar település nagyon tetszett neki, mert még soha nem járt azelőtt olyan messze. Egészen '44 végéig ott dolgozott, mikor kapott egy levelet édesanyjától, hogy jöjjön gyorsan haza, nehogy ott rekedjen a háború miatt. Néhány hét múlva haza is tért.

1944 végén kezdődtek a szomorúbb évek. Édesapját elvitték Ausztriába katonának, nagypapám addig az otthoni gazdaságban dolgozott helyette.

Mikor a 16. életévébe lépett, jelentkezett a leventeoktatónál leventének. Szombatonként játékosan gyakoroltatták velük a katonai teendőket (puskafogást, futást, árokásást, valamint légpuskás lövészetet).

1944 őszén kihírdették, hogy a 16 év feletti leventéket besorozzák az oroszok ellen. A gyülekezés időpontját kijelölték. Csak néhány napjuk volt a felkészülésre – ruhát, élelmiszert, táskát szereztek be. Az indulás nehézkesen ment, ezért csak besötétedésre értek Lébénybe. Ott azt a parancsot kapták, hogy akinek van ismerőse, rokona, az töltsen náluk az éjszakát és reggel hétkor találkoznak a megadott helyen. Nagypapám a nagy batyujával alig tudott elmenni a körülbelül 150 méterre lakó rokonához. A rokonok nagyon meglepődtek, de mondta, hogy csak a batyut hagyja ott, ő pedig hazafut Györsövényházra. Mikor hazaért, édesanyja azt mondta neki, hogy ha itthon van, akkor már nem is engedi vissza. Szerencséjére, mert a többiek, akiket tovább vittek Lébényből, a harctérre kerültek (úgy, hogy még a puskával sem tanultak meg normálisan löni), és ott majdnem mindnyájan hősi halált haltak. Nagypapámat két hétre elbujtatták a szénakazalba, míg meg nem kapta Cirákról, a nagynénjétől – aki ott tanított – a papírt, hogy a győri malomban dolgozhat. Így nem kellett elmennie katonának, mivel aki közellátásban dolgozott, azt nem hívták be. Egészen a következő év májusáig ott dolgozott mint molnár, közben Cirákon lakott a pedagógus nagynénjénél.

A háború után – mikor már nem kellett félnie, hogy elviszik katonának – visszament Györsövényházra. Otthon újra elkezdett a gazdaságban dolgozni. Az év vége felé kapott egy levelet, hogy volt főnökének az öccse, aki szintén fogtechnikus volt, szívesen foglalkoztatná Csornán. Így nagypapám újra a szakmába kerülhetett. Mindig is fogorvos szeretett volna

lenni, és Csornán adódott lehetősége, hogy különbözeti vizsgát letéve magántanulóként leérettségizzen.

Jött a kitelepítés

1945-ben hoztak egy rendeletet, hogy akik német nemzetiségűnek vallották magukat a '41-ben tartott népszámláláskor, azokat kitelepítik. De sajnos a magyar nemzetiségűeket, akik német anyanyelvűnek mondták magukat, azokat is elvitték Németországba vonattal.

Nagypapám családját is kiírták, de mert édesapja katona volt, ezért nem vitték el őket. Viszont édesanyja testvérét és családját kitelepítették, pedig ők is magyar nemzetiségűnek vallották magukat. Sajnos politikai túlkapások miatt többen is erre a sorsra jutottak. A falu közepén összegyűjtötték azokat, akiket elvittek. Személyenként csak 60 kilós csomagokkal kezükben hagyták el otthonukat örökre '46 tavaszán. Utólag tudták meg az otthon maradtak, hogy Hessenbe kerültek a kitelepítettek.

Tíz-tizenkét sövényházi család még '45 márciusában elhagyta az országot a front elől menekülve. Ők lovas kocsikkal, katonai gépkocsikkal és vonattal utaztak el. Az ausztriai gyűjtőtáborokon túl Passauig és környékéig jutottak. Ez majdnem az a hely volt, ahonnan a györsövényházi svábok bevándoroltak Bajorországból. Mint megtudták, a München és Nürnberg közti területéről származtak.

Az otthon maradt nagyobb gazdákat összezsúfolták, lehetőleg a rokonokat egy házba költöztették, az üresen maradt házakat és gazdátlan földeket a betelepülőknek utalták ki.

Pénz helyett néhány kiló zsír

1946 nyarán kaptak egy értesítést édesapjától, melyben az állt: „Értesülesem szerint most visznek Kaposvárra bennünket. Ha tudok, majd írok.” Nem engedték el a hazahozott katonákat, attól tartva, hogy politikai bűnös van köztük. Ezért mindenkit külön-külön le kellett ellenőrizniük, ami viszont nagyon lassan folyt. Addig gyűjtőtáborokba helyezték el őket. Néhány hét után sem kaptak levelet, ezért édesanyja, megkérte nagypapámat, hogy utazzon Kaposvárra és próbálja megkeresni édesapját. Éppen akkoriban volt a legnagyobb infláció, ezért pénz helyett néhány kiló zsírt csomagolt be édesanyja. A lébényi állomásról indult Kaposvárra. Mikor Sövényházról elindult, még volt annyi pénze, hogy a vonatjegyet megvegye, de mire Lébénybe ért, a pénz annyit inflálódott, hogy nem volt már elég, ezért a pénz különbözeteként zsírt adott az állomásfőnöknek. Így végül eljutott Kaposvárra.

Érkezésekor rögtön beváltott két kiló zsírt pengőre. Kaposváron egy ismerősnél szállt meg. Reggel megérdeklődte, hol vannak a külföldről hazahozott magyar katonák elszállásolva. Három helyet jelölt meg neki. Az egyik tábor városon kívüli, a másik kettő pedig városi volt. Először a kinti táborba ment, de ott nem találta meg édesapját. Másnap a város távolabbi részében levőt kereste fel, de ott sem volt. Szomorúan ballagott a harmadik felé. A kint álló katonától megkérdezte, hogy nincs-e itt az édesapja, s legnagyobb öröme ott őrizték. Az ügyészség termében volt, ahol körülbelül még 80 bajtársát tartották. Az egész szoba üres volt. Naplókön, széttépett lapokon, ruhájukon aludtak a foglyok. Másnap kilencre odarendelték nagypapámat, mikor a táborvezetővel találkozhatott – egy kiló zsírt rögtön adott is neki –, és megbeszélhette vele, hogy az öt györsövényházit Győrben is tarthatnák. Telefonon megbeszéltek a győriekkel, hogy akkor átszállítják őket. Másnap katonai kísérettel átvitték őket Győrbe, ahol megint gyűjtőtáborban helyezték el őket. A következő hét szombatjáig öt napra hazaengedték őket Györsövényházra, de csak azzal a feltétellel, hogy nagypapám nagybátyja és sógorbácsija jót álltak értük aláírásaikkal. Csak nagypapám édesapjának volt itthon a családja, a többiekét kitelepítették. Édesapját véglegesen is hazaengedték. Egy kicsit később a többi sövényházi, a Győr környéki táborokból, elszórték családjukhoz Németországba. Nemsokára véget ért az infláció, és megjelent a forint. Így könnyebb volt a vásárlás, és már nem volt szükség a csereberélésre.

Az ötvenes évek elején megkezdődtek a termelő szövetkezetek (tsz) alapításai. Az emberek nem akartak belépni a tsz-be, mivel azoknak be kellett adniuk földjeiket, állataikat és gazdasági szerszámaikat.

Nagypapám édesapja elkeseredésében még azt is fölrakta a kocsira, amit nem kellett volna leadnia. A munka utáni járandóságot év végén kapták meg. A későbbiekben ezt az életformát is megszokták.

Nagypapám továbbtanult fogtechnikusnak Csornán. Hetente egyszer hazajárt kerékpárral. Segédként dolgozott 1949-ig Csornán és Tatán. Mikor elég pénze összegyűlt, vett magának egy motort, majd egy kicsit később egy lemezelejátszót és egy Pacsirta rádiót is. Barátai sokszor jártak hozzá lemezeket hallgatni. Szombatoként a falubeli borbély – aki Ausztriából került Sövényházra –, a fiataloknak zongorázott, amire ők táncoltak. Farsangkor nagypapám elvitte egy csengettyűs szánkón a barátait – lányokat és fiúkat – szánkózni egy-két órára. Majd behívták katonának és ott egy teljes évig rádiósként dolgozott – morzejeleket kellett küldenie, illetve fogadnia. Leszerelés után jelentkezett az orvosi egyetemre, ahová fel is vették.

Az '56-os forradalmat egyetemistaként élte át Budapesten. Az orvostudományi egyetem hallgatói is felvonultak, köztük nagypapám is. A csoport a parlamenthez vonult, ahol nagy tömörülés volt, és mindenki Nagy Imrét követelte. Másfél óra múlva megérkezett Nagy Imre, aki beszédet tartott, így lelkesítve a tömeget. Majd hazamentek nagypapámék, és másnap újra összegyűlt a tömeg, mikor egyszer csak lövöldözés tört ki. Így kezdődött el a forradalom. Nagypapáméknak fegyverük nem volt, ezért csoportjával gyorsan elfutottak. Ezután még két hétig szállásukon maradtak, mert kijárási tilalmat rendeltek el estére. Egy teherautóval, ami Győr felé ment, haza tudott jönni. Onnan pedig már könnyen eljutott Sövényházra. Ekkor már házas volt – júliusban esküdött meg nagymamámmal, Kriegler Annával. Néhány hétre otthon maradt, majd mikor bementék a rádió, hogy megindul az oktatás az egyetemen, visszatért Budapestre folytatni tanulmányait.

'58-ban megkapta a diplomát, azzal könnyen el tudott helyezkedni. A megyei főorvos kérdezte meg, hová tudna menni dolgozni. A főorvos nevetve csak annyit mondott, hogy mivel ilyen fiatal és kitűnőek az eredményei, válasszon, hogy Sopronba, Kapuvárra, Csornára, Mosonmagyaróvárra vagy Győrbe szeretne-e jönni. Igaz, hogy volt házuk Csornán, de nagymamám inkább Győrbe szeretett volna menni. Így a győri rendelőintézetben kezdte a fogorvosi karrierjét építeni. Három év múlva szakvizsgázott és szakorvosként dolgozott tovább. Később szájsebészetből, orthodonciából és gyermekfogászatból is szakvizsgázott.

Nagyon szerette a munkáját, és meg is becsülték érte. Mikor nyugdíjba ment az addigi főorvos, őt nevezték ki főorvosnak, pedig csak 38 éves volt. Közben magánrendelőjét is vezette, ahol nagymamám asszisztenskedett neki. A kórházban a szájsebészeti osztályon, egy másik orvossal, 18 évig dolgozott. Munkái mellett még arra is jutott idejéből, erejéből, hogy az ápolóképzőben asszisztenseket oktasson. Munkájáért több elismerést is kapott. 42 éves munkaviszony után nyugdíjba vonult. 1991-ben a szívével műtötték, miután infarktusa volt, de szerencsére ma már jó erőnek örvend.

Sokan vannak még ma is akik becsöngetnek hozzá, hogy fogorvoshoz jöttek, de sajnálatukra már csak a rokonoknak rendel.

Két lánya van és négy unokája. Szerette volna, ha valamelyik az egészségügyben dolgozna orvos vagy patikusként, de ma már csak abban reménykedhet, hogy talán majd valamelyik dédunokája fogja követni szakmáját.

Most töltötte be a 75. életévét, de ennek ellenére aktív élete van. Szabadidejében kertészkedik, és annak ellenére, hogy nem iszik szeszesitalt, nagyon szeret szőlővel foglalkozni és borászkodni. Ezért kertjében szőlőtőkék és gyümölcsfák vannak. A zenehallgatást és olvasást is mindmáig nagyon kedveli.

** A tanulmány a Szülőföldünk honismereti pályázatra készült 2004-ben.
In: Györsövényházi Hírek 2005. június, II. évfolyam 2. szám, 4–6. p.*